

Továbbgondolt Erdély, továbbgondolt irodalom

Kritika

Hihetetlenül gazdag, szerteágazó életmű az Övé: több mint másfél száz kötet jegyzése szerzőként, társszerzőként, szerkesztőként, monográfiák, irodalomtörténeti, kultúrtörténeti tanulmányok, esszék, antológiák, szintézisek és elemzések sokasága, mely szinte teljes térképét felvázolja a huszadik és a huszonegyedik századi magyar literatúrának. – Pomogáts Béla, a mindenütt jelenlévőség erényét gyakorló írásműves újabb, a *Hungarvox Kiadó* égisze alatt *Kihívások* címmel napvilágot látott könyve kézzelfogható bizonyítéka eme szellemi műhely kiapadhatatlanságának. Ez az 1993 és 2014 között publikált írásaiból készült tematikus válogatás – akár megannyi más Pomogáts-szöveg – jellemzően nem merül ki az irodalmiság egysíkú voltában, történelmi, esztétikai, kultúrpolitikai, sőt aktuálpolitikai dimenziók keretébe foglalva kínál támpontokat az irodalmi élet alaposabb megértéséhez.

Szerzőnk figyelmét már pályakezdése óta teljes mértékben az egységes magyar irodalom köti le. Ha csak a 2017-es *Kihívások* előtti, 2016-os esztendő termését vesszük számba, a pécsi *Pro Pannonia* által megjelentett *Magyar irodalom – határok nélkül* már a címében is erről a szemléletről árulkodik. S ha hozzátesszük, hogy ugyanannak az évnek valamennyi további, szám szerint: három (!) nagy Pomogáts-opusa erdélyi tematikájú, túlzás nélkül vallhatjuk Béla bátyánkat a mi jóemberünknek...

A kétszattú kötet első fejezete az *Erdélyiség és európaiság* címet viseli. Az első szöveg, a *Korunkban* 1993-ban közölt *Nehéz örökség* a kelet-európai politikai kultúra kialakulásának, pontosabban: kialakulatlanságának a történeti dimenziókba ágyazott vázlata. A 2001-es Varadinum-héten elhangzott előadás, *Az erdélyi gondolat az idő mérlegén* a Trianon utáni kényszerhelyzet eredményezte transzilvanizmus szellemi gyökereinek, kialakulásának, fejlődésének és utóéletének

pontos láttelele. „Az erdélyi gondolat – fogalmaz Pomogáts – az érdekegyesítés gyümölcse volt, és valóban a szellemi, irodalmi csatározások »nyugvópontja« lett. Az erdélyi magyarság közösségi tudatának és kulturális megmaradásának követelménye és e követelmény érvényesítésének együttesen vállalt felelősége tette lehetővé a különböző társadalmi csoportok, eszmei és művészeti irányzatok békés együttműködését; a transzilvanista eszmények ennek az együttműködésnek adtak »ideológiát«”.

A „mi lett volna, ha”, avagy a „mi lenne, ha” jellegű gondolat kísérlet jegyében vetette fel szerzőnk a *Kisebbségkutatás* hasábjain a „svájci modell” alkalmazásának esélyeit/esélytelenségét nálunkfelé, *Egy elmulasztott esély: Erdély és a Keleti Svájc eszméje* címmel. Pomogáts nagyon is tisztában van azzal, hogy ez a régiónk minden népe számára általa „üdvösnek vélt, méltányos megoldás”, egy-két román szerző – jelesül Sabin Gherman – kivételével, Jászi Oszkár óta mennyire egyoldalúan csak magyar gondolkodóknak „jutott eszébe”. Azzal is, hogy a decentralizációt és a regionalizációt igénylő törekvéseknek az erősen központosított állami irányítás – politikai irányultságától függetlenül – mindenkor útját fogja állni.

A *Korunkban* 1993-ban közölt *Erdélyi irodalom*, illetve a kilenc évvel hamarabb, az *Alföldben* 1984-ben közölt *A magyar nemzetiségi irodalmak hazai befogadása* két eltérő időpontban keletkezett, egymást kiegészítő szöveg, mely tömören fogalmazza meg, határolja körül a Magyarországon kívül létrejött magyar irodalmakat, és arra törekszik, hogy azokat a történelmi adottságoknak köszönhető sajátosságaik mellett beszervesítse az egyetemes magyar irodalomba. Az utóbbi tanulmányban fogalmazza meg azt a felelősségteljes, a kezdektől felvetett, mára megvalósult elvárást, mely szerint „a kettős kritikai mérték – vagyis az a jelenség, hogy szigorúbb mértékkel mérjük a hazai irodalom, s enyhébben ítéljük meg a külföldi magyar irodalom teljesítményét – nemcsak az egyetemes magyar irodalmiság értékrendjét teszi bizonytalanná, a szomszédos országok magyar íróit is elkedvetleníti. Ezek az írók ugyanis joggal várják el a magyarországi irodalombírálattól a felelős, érdemi és elemző kritikát.”

Ugyancsak a *Korunk* hozta le a *Régiók Európája* című eszmefuttatását, melyet évszázadokra visszatekintő történeti somházattal indít, számos európai állam, birodalom természetes módon létrejött régióinak példájával bizonyítva, hogy azok keletkezése, sok évszázadnyi működése nem „az ördög-től való” volt. A regionalizmus kérdését időszerűsítve a mindent maga alá gyűrő etatizmus, az állami túlhatalom ellenében eleveníti fel Kuncz Aladár 90 esztendeje megfogalmazott, máiglan érvényes felismerését: „Európa a termékeny, haladó szellemű, nagy műveltségi és politikai együttműködéshez csupán magukat szabadon kifejező regionalizmusok útján juthat el – írta az *Erdély az én hazám* című esszéjében. – Előbb össze kell törniük a műegységeknek a lehető legkisebb darabokra, hogy új és összegező szellemi áramlat megcsinálja belőlük a valódi egységet.”

A kötet második, *Nemzet és irodalom* címmel egybefogott része voltaképpen az előző szövegekben felvetett problémák továbbgondolása, részletezése, történeti, illetve aktuálpolitikai kontextusokba való helyezése. A *magyar irodalom köztársasága* találó, mondhatni: plasztikus fejezetcím alatt az utódállamokban kényszerűségből létrejött magyar irodalmi régiók rendszere, a magyar irodalom ilyenformán kialakult „policentrikus modellje” s a történelmi adottságok okozta „kettős hagyomány” az elemzés tárgya. Szerzőnk így találja

meg a *kulturális nemzet* fogalmának mentőövét. „A magyar irodalmat nem azonosíthatjuk Magyarországi irodalmával, és a magyar nemzetet sem határozhatjuk meg a magyar állampolgárok közösségeként. (...) A magyar irodalmat éppen ezért úgy kell definiálnunk, mint a magyar kultúrközösség irodalmát.”

A *Trianon okozta sebek*, illetve az '56-os forradalom és szabadságharc szellemi, lelki örökségének erózióját feltérképező *Szimbolikus tartomány* Pomogáts Béla történelmi erényeit felmutató tanulmány. Két tárgyilagos, pontos, alaposan dokumentált szöveg. A *Magyar nemzetstratégiák az európai integrációban* és a kötetzáró *Civil társadalom vagy pártpolitika*, két átfogó, mélyen szántó publicisztikai teljesítmény, politikai elemzés. A számos társadalmi tisztséget, közéleti megbízatást vállaló szerző a saját kedvezőtlen tapasztalatait így foglalja össze: „Ez a (polgárosodási) folyamat azonban, legalábbis ahogy én mostanában látom, némileg megtört a kilencvenes évek végén, az új ezredforduló körül. Magyarországon (és bizonyos mértékig a kisebbségi magyar társadalmakban is) rendkívül megerősödött és meghatározóvá vált a politikai elhelyezkedés: a hatalmi és anyagi érdekek által vezérelt pártpolitika. (...) Aki figyelemmel kíséri a magyarországi kulturális életet, az egyházak tevékenységét, akár (horribile dictu!) a sportéletet, az döbbenetes módon fedezheti fel szinte mindenütt a pártpolitikát, a napi politikai érdekek érvényesülését.”

SZILÁGYI ALADÁR